

๗

เกษตรป่าทามราชูไศล

เกษตรป่าทามราชี่ไศล >>

ไทบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนรอบป่าทามราชี่ไศลได้ประกอบอาชีพผสมผสานกันหลายๆ อย่าง ทั้งการทำเกษตร หาบปลา เก็บหาของป่าจากป่าทาม และการต้มเกลือ จากงานวิจัยของไทบ้านได้แบ่งกลุ่มไทบ้านจากการทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

๑. กลุ่มที่พึ่งพาป่าทามอย่างเดียว กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่สุด มีทั้งผู้ที่มีที่ดินในป่าทามก็จะทำเกษตรป่าทาม หาบปลา เก็บเห็ดและของป่า และต้มเกลือไปด้วย ส่วนผู้ที่ไม่มีย่ที่ดินทำกินในป่าทามก็จะต้มเกลือเป็นหลัก เก็บหาของป่าและหาปลาไปด้วย

๒. กลุ่มที่มีทั้งนาทามและนาโคก นาทามนั้นจะมีความสำคัญในฐานะแหล่งผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนนาโคกนั้นเป็นนาปีปลูกข้าวไว้เพื่อขาย

ไทบ้านรอบป่าทามราชี่ไศลจะมีการทำเกษตรหมุนเวียนกันไปตามฤดูกาล ในฤดูแล้งเมื่อทำไร่ทามเสร็จก็จะทำนาทามและตามด้วยการทำนาโคก มีเพียงเดือนเดียวที่ไทบ้านไม่ทำการผลิตทางการเกษตรคือเดือน ๑๒ (พฤศจิกายน) ซึ่งน้ำขึ้นท่วมหลากป่าทามและแม่น้ำมูลที่มีระดับน้ำสูงไม่สามารถทำการเกษตรได้ ช่วงนี้ไทบ้านจึงหันมาประกอบอาชีพหาปลา

งานวิจัยไต้หวันได้ศึกษาเฉพาะการทำเกษตรในป่าทามเท่านั้นเนื่องจากเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนรายีไศล ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของนักวิจัยไต้หวันได้จำแนกการทำเกษตรในป่าทามได้ดังนี้

:: การทำไร่ข้าวทาม ::

สมัยก่อนการบุกเบิกไร่หรือเตรียมพื้นที่ไร่นาป่าทามนั้นเริ่มจากการ “หมายไฮ้” หมายถึง การนำหญ้าคาหรือหญ้าแฝกมามัดตามต้นไม้เพื่อให้เห็นชัดเจน เป็นการจับจองที่ดินผืนนั้นๆ ซึ่งจะทำกันในเดือนมกราคม จนมีคำพูดติดปากไต้หวันว่า “หมายไฮ้ให้ขอตหญ้าคา หมายถึงให้ขอตหญ้าแฝก” การทำเช่นนี้จะไม่มีการล่าเขตหรือจับจองทับซ้อนกัน มีการเคารพสิทธิของกันและกัน เมื่อเห็นพื้นที่นั้นมีไต้หวันมัดหญ้าคาหรือหญ้าแฝกหมายไว้แล้ว ไต้หวันที่ยังไม่มีที่ทำการก็จะออกหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำเกษตรได้เป็นพื้นที่ของตนในที่อื่นต่อไป

หลังจากมีการ “หมายไฮ้” ไว้แล้ว ไต้หวันก็จะทำการแผ้วถางตามแนวเขตที่หมายไว้ โดยจะทำการแผ้วถางตามกำลังความสามารถเท่าที่จะทำได้ ไม่จำเป็นต้องแผ้วถางทั้งหมด เพราะการทำไร่ทามมีลักษณะคล้ายไร่หมุนเวียนทางภาคเหนือ โดยปล่อยให้พื้นที่ที่เหลือทำเป็นป่าหัวไร่ปลายนาล้วนค่อยแผ้วถางอีกในปีต่อไปเพื่อทำการเกษตร ส่วนพื้นที่ที่ไ้ปลูกแล้วก็ปล่อยให้ทิ้งไว้ให้ดินฟื้นตัวหรือปรับสภาพให้กลับมามีแร่ธาตุต่างๆ ตามธรรมชาติแล้วจึงค่อยกลับมาทำไร่ใหม่

การแผ้วถางไร่ทามจะทำในเดือน ๓ (กุมภาพันธ์) โดยจะถางทิ้งไว้ให้ต้นไม้อ่อนแห้งก่อน ใช้เวลาประมาณ ๑๐-๑๕ วัน เมื่อต้นไม้อ่อนแห้งทั่วกันแล้วก็จะทำการเผาไร่ การเผาไร่ทิ้งไม้หรือต้นไม้อาจใหม่ไม่หมดจะต้อง “เกือกไฮ้”

- เอาหุ่นหรือการกำจัดวัชพืชในไร่ข้าวทาม

โดยการเก็บกิ่งไม้หรือต้นไม้อื่นในส่วนที่ใหม่ไม่หมดมากองรวมกันแล้วจุดไฟเผาอีกครั้ง เพื่อให้พื้นที่ไร่วัชชามีเศษไม้กีดขวางพืชไร่

ในเดือน ๔ (มีนาคม) จะเริ่มหยอดข้าวโดยใช้วิธี “สักหล่ง” คือการใช้ไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ ๑.๕ เมตร ขนาดเท่าแขนตัดปลายให้แหลมกระทุ้งดินให้เป็นหลุมให้มีระยะห่างกันประมาณ ๑ ฟุตหรือใช้จอบขุดหลุมก็ได้ จากนั้นหยอดข้าวลงหลุมและใช้เท้ากลบดินปิดปากหลุม บางคนใช้กระบอกลไม้ไผ่ตัดปลายด้านล่างให้แหลม เมื่อเทข้าวจากกระบอกลไม้ไผ่หยอดลงหลุม แล้วจะใช้ปลายกระบอกลไม้ไผ่ด้านล่างกระทุ้งปิดปากหลุมอีกที โดยหยอดหลุมละ ๓-๕ เมล็ด เมื่อข้าวได้ฝนก็จะเริ่มงอกโผล่พ้นดิน แล้วอาศัยดินที่มิแฉะธาตุหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญงอกงาม สมัยก่อนเมื่อข้าวแตกกอ กอข้าวจะมีขนาดใหญ่เท่ากับถึงน้ำ กอแฉะติดกัน ซึ่งบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของดิน การทำไร่

จะไม่มีกรใส่ปุ๋ย ไทบ้านเพียงแต่ดูแลต้นข้าวโดยการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องของหญ้าหรือวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมข้าว ถ้ามีมากเกินไปก็จะทำการตายหญ้าหรือวัชพืชออกให้หมด เรียกว่า “เอาหุ่น” ในการปลูกข้าวไร่แต่ละปีจะมีการเอาหุ่น ๑-๒ ครั้งก็สามารถเก็บเกี่ยวได้เลย ใช้เวลาตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ ๓ เดือน เนื้อที่ประมาณ ๑ ไร่จะได้ข้าวประมาณ ๑๓ กระสอบป่าน ซึ่งผลผลิตที่ได้นี้เป็นที่พอใจของไทบ้าน เพราะต้นทุนการผลิตต่ำ

:: การทำนาทาม ::

การทำนาทามหรือนาหนองจะเริ่มหลังจากทำไร่ทามเสร็จแล้ว เริ่มประมาณเดือน ๕ (เมษายน) ทำการหว่านกล้า โดยอาศัยน้ำฝนช่วยให้ต้นกล้าเจริญเติบโต บางปีน้ำน้อยก็ต้องใช้น้ำจากแม่น้ำมูล หรือนาหนอง สอง กุด ไปทำทามทดเข้าแปลงต้นกล้า หรือตัดกรดแปลงต้นกล้า

เดือน ๖ (พฤษภาคม) เตรียมพื้นที่ในการปักดำโดยใช้ควายไถปรับหน้าดิน บางพื้นที่ใช้จอบขุดปรับหน้าดินก็สามารถปักดำได้เลย ปักดำเสร็จแล้วต้องมีการล้อมรั้วเพื่อป้องกันวัว-ควาย คัดย

การทำนาทามไม่ต้องใส่ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงเช่นเดียวกับไร่ทาม อาศัยแต่ธรรมชาติช่วยให้ต้นข้าวเจริญเติบโต เมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องไทบ้านเรียก “ข้าวมาน” จะมีการหาส้มหรือของเปรี้ยวมาหว่านลงในนา เช่น มะขาม มะยม หรือของอย่างอื่นที่มีรสเปรี้ยว ซึ่งไทบ้านมีความเชื่อว่าข้าวตั้งท้องก็เหมือนกับคนที่กำลังตั้งท้องที่ชอบกินของเปรี้ยวจึงต้องหาไปไม้ ผลไม้ หรือเปลือกไม้ที่มีรสส้มหรือรสเปรี้ยวมาหว่านลงในนาคด้วย ไทบ้านเชื่อว่าจะทำให้ข้าวสมบูรณ์ช่วยให้ได้ผลผลิตมาก

ช่วงเวลาที่ใช้เวลาในการปักดำถึงช่วงเก็บเกี่ยวประมาณ ๙๐-๑๑๐ วัน โดยเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน ๙ ถึงเดือน ๑๐ (สิงหาคม-กันยายน) การเกี่ยวข้าวนาทามในช่วงนี้จะลำบากมากเพราะเป็นช่วงฤดูฝนต้องทำการเก็บเกี่ยวแข่งกับความเสี่ยงของระดับน้ำที่เริ่มท่วมป่าทาม การเกี่ยวจะเก็บเป็นกำ (กำมือ) เพื่อเวลาเอามาตากแดดจะได้แห้งเร็ว เมื่อเกี่ยวได้หนึ่งกำมือก็จะนำมาตากไว้ตามต้นไม้ พอสุมุ มณีนิล นักวิจัยไต้หวันเกษตรในป่าทามเล่าว่า “ก่อนนวดข้าวเสร็จ หากข้าวที่มีอยู่ในบ้านไม่พอกิน แม่บ้านจะมายีข้าว โดยการเอาต้นข้าวที่ตากแดดและแห้งแล้วมาใส่กระตังแล้วใช้เท้านวดให้เมล็ดหลุดออกจากรวง การยีแต่ละครั้งให้ได้ข้าวประมาณ ๑ หาบก็จะพอ เพื่อนำไปหุงให้พอกินก่อนที่จะนวดข้าวทั้งหมดเสร็จแล้วขนกลับไปเก็บที่บ้าน ซึ่งการทำนาทามในแต่ละปีที่บ้านจะได้ผลผลิตประมาณ ๒๕-๓๐ กระสอบป๋วย ต่อนาทาม ๑ ไร่

:: พันธุ์ข้าวพื้นบ้านในป่าทาม ::

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกในป่าทามแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือข้าวไร่ทาม และข้าวนาทาม โดยเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองซึ่งรวบรวมได้ถึง ๑๗ ชนิด แบ่งเป็นข้าวเจ้า ๓ ชนิด ได้แก่ ข้าวชะหวง ข้าวอีลอย ข้าวดอกไม้หรือข้าวดอกเป็นข้าวเหนียว ๑๔ ชนิด ได้แก่ ข้าวอีโป๊ะ ดอกคิ้ว ดอกขาว น้ำผึ้งตัวเมีย บ้องแอ่ว (เหลืองบุญมา) บักหม่วย อีคำตอ อีคำกอกหรือถนนกบปีต อีตมตอ อีน้อยนาแซง สร้อยหางม้า นางคำ ดอกลาว และข้าวขาน้อย

พันธุ์ข้าวแต่ละพันธุ์มีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน แต่ละชนิดจะมีลักษณะเด่นในตัวของมันเอง พอสุมุ มณีนิล นักวิจัยไต้หวันกล่าวว่า “ข้าวในทามเมื่อมีบ้านหลังหนึ่งนี้จะมักลั่นหอมไปไกลถึงบ้าน ๓ หลัง เพราะว่าข้าวในทามไม่ใส่ปุ๋ยเคมีจึงทำให้ข้าวหอม”

การคัดเลือกพันธุ์ข้าวมีการกำหนดพื้นที่ในการเลือกพันธุ์ข้าวว่า ถ้าบริเวณใดข้าวขึ้นงอกงามกว่าพื้นที่อื่น ไทบ้านก็จะกันพื้นที่นั้นไว้ทำพันธุ์ หรือรู้ว่าพื้นที่ตรงไหนดินอุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่อื่นก็จะกันไว้ปลูกข้าวสำหรับเอาไว้ทำพันธุ์จะได้ข้าวมากและสวยสมบูรณ์และจะไม่ปลูกข้าวพันธุ์อื่นมาแทรก เมื่อเก็บที่ตากแยกกองออกไปแล้วนวดที่หลัง จากนั้นจึงใส่กระสอบต่างหากหรือใส่กระบุงไม่มีรูและตากในฮิน (ที่ตากข้าว) แยกเก็บไว้ต่างหาก

ข้าวแต่ละชนิดก็จะมีคุณสมบัติเด่นๆ แตกต่างกันไป เช่น บางพันธุ์หอม บางพันธุ์รสชาติดี (ดูรายละเอียดภาคผนวก)

การทำไร่ข้าวทามและการทำนาทามผลผลิตที่ได้ส่วนมากไทบ้านจะเก็บเอาไว้บริโภคกันในครัวเรือน เนื่องจากเป็นพันธุ์ข้าวที่หอมและรสชาติดี ไทบ้านจึงไม่นิยมขายข้าว จะขายข้าวจากนาโคกมากกว่า ส่วนผลผลิตข้าวจากป่าทามจะแบ่งขายเฉพาะปีที่ได้ข้าวมากจนเหลือเก็บเท่านั้น

:: เกษตรผสมผสานในป่าทาม ::

ในช่วงหน้าหนาวและหน้าแล้งไทบ้านยังได้ปลูกพืชผักหลากหลายชนิดผสมกันไป เพื่อเอาไว้กินและขาย โดยปลูกในพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น ริมกุต ริมหนอง ริมคลอง โดยใช้น้ำจากแหล่งน้ำเหล่านี้มาใช้รด รวมทั้งการทำไร่ทามนอกจากจะปลูกข้าวไร่เป็นพืชหลักแล้วไทบ้านยังได้ปลูกพืชผักแซมในไร่ข้าวและริมรั้วไว้อีกด้วยพืชที่ปลูกจะมี ข้าวโพด ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ แตง ซึ่งปลูกเอาไว้บริโภคกันในครัวเรือนและแบ่งปันญาติพี่น้องหากผลผลิตออกออกผลมากก็จะเก็บแบ่งขายที่ตลาดในหมู่บ้านเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกด้วย

การศึกษาของนักวิจัยไทยบ้านพบว่าพันธุ์ที่ปลูกพืชในทามมีไม่ต่ำกว่า ๔๕ ชนิด การปลูกพืชผักแต่ละชนิดนั้นจะมีความรู้แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับชนิดพืชนั้นๆ ดังนี้

พริก ปลูกตามโพนโนโนไว้บริโภคในครอบครัวและใช้แลกข้าว พันธุ์ที่ใช้ปลูก ได้แก่ พริกปี พริกกันชั้นเขียว พริกกันชั้นขาว พริกสามเดือน (พริกทอง)

แตง ปลูกในพื้นที่ข้าวไร่พันธุ์ที่ปลูกได้แก่ แตงข่าง (แตงค่าง) แตงร้าน แตงจี่ (แตงไทย) และแตงกวา

ข้าวโพด ปลูกผสมกับข้าวไร่เก็บเกี่ยวก่อนเกี่ยวข้าวประมาณ ๔๕ วัน เช่น ข้าวท่า ข้าวเหนียว ข้าวจ้าว ข้าวโพดเทียน ข้าวโพดใหญ่

งา หว่านในไร่ข้าว เก็บเกี่ยวไล่เดียวกับข้าวโพด พันธุ์ที่ปลูกได้แก่ งาคำ งาขาว

ข้าวช่อ (ข้าวฟ้าง) หว่านริมไร่ข้าว เก็บเกี่ยวพร้อมข้าวโพด พันธุ์ที่ปลูกได้แก่ หางช้าง ข้าวช่อหาง ข้าวช่อหมาจอก

ถั่ว ปลูกริมไร่ข้าวปลอຍให้ขึ้นตามต้นไม้ริมไร่ข้าว พันธุ์ที่ปลูกได้แก่ ถั่วดำหรือถั่วหนัง ถั่วนึ่ง หรือถั่วพุ่ม ถั่วปี ถั่วค่าง ถั่วแหล่หรือถั่วข้าวดำ ถั่วแปบ ถั่วลิ้น

บวบ ปลูกริมไร่ข้าวและปลอຍให้ขึ้นต้นไม้ริมไร่เช่นกันได้แก่ บวบเหลี่ยม บวบหอม

มะเขือ ปลูกตามเนินในสวนพริกปลูกแยกต่างหากก็มี ได้แก่ มะเขือขึ้นหรือมะเขือพวง มะเขือแหล่ มะเขือพริก มะเขือห้ามือหรือมะเขือยาว มะเขือขาว มะเขือคางคก

แตงโม ปลูกผสมกับข้าวไร่ ๔๕ วันเก็บเกี่ยวได้แก่ แตงโมงเขียว แตงโมนัด (โมลาย)

ฟักทอง ปลูกริมไร่ข้าวไร่

พืชเขียว (โต่น) ปลูกตามที่มีไม้พุ่มอะไรซึ่งใช้เป็นค้ำหรือที่ยึดเกาะได้ดี
บักน้ำเต้า ปลูกริมไร่ข้าว เช่นเดียวกับข้าวและงูเงี้ยว

:: พิษเศรษฐกิจผลผลิตจากเกษตรป่าทาม ::

ผักขี้บ่อ

ตั้งได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าป่าทามรายชื่อใดมีสภาพดินเป็นดินเค็มที่มี
เกลือเป็นส่วนผสมในปริมาณที่สูง ไทบ้านจึงได้ทำเกษตรทามที่สอดคล้องกับ
ความเค็มของดินบริเวณใกล้บ่อเกลือโดยการปลูกผักขี้บ่อหรือผักบ่อตามบวง
น้ำใกล้บ่อเกลือผักขี้บ่อมีรสขมเล็กน้อยใช้กินเป็นผักแฉ่ำสำหรับจิ้มน้ำพริก
กินกับปลาร้า ลาบก้อย และแจ่วบอง

ผักขี้บ่อชอบขึ้นตามบวงน้ำที่เค็ม ดังนั้นที่ไหนมีผักขี้บ่อขึ้นแสดงว่า
บริเวณนั้นเค็มมาก หากน้ำในบวงแห้งแล้วไม่มีน้ำจันทมาหล่อเลี้ยง จะมี
คราบเกลือขึ้นเป็นคราบสีขาวเต็มบริเวณ

บ้านม่วงน้อย อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีผักขี้บ่อขึ้นเป็น
จำนวนมาก เมื่อถึงช่วงน้ำลดประมาณเดือนธันวาคมถึงเดือน ๕ (ประมาณ
ธันวาคมถึงเมษายน) ไทบ้านจะลงมาจับของพื้นที่ที่มีผักขี้บ่อขึ้นโดยการ
ล้อมรั้วด้วยไม้ที่มีหนาม เช่น ไม้ป่า หนามแดง หนามขัดเค็ดเพื่อกันวัว-ควายเข้า
แล้วทำการแบ่งปลูกบริเวณที่ว่างอยู่ให้กลายเป็นสวนผักขี้บ่อไว้เก็บกินและขาย
เป็นรายได้อีกส่วนหนึ่งให้กับครอบครัว

การจับของบริเวณบวงหรือสองที่มีผักขี้บ่อจะไม่จับของถาวร เมื่อถึง
ฤดูแล้งใครจะลงไปจับของก็ได้ แล้วแต่ใครจับของก่อนหลัง หากผู้จับของก่อน
ได้เนื้อที่มากก็จะแบ่งปันให้กับผู้ที่ไม่ได้มากน้อยแล้วแต่ความขยันของแต่ละคน

การปลูกผักชีบ่อไม่ต้องดูแลและลงทุนเพียงแต่จัดแปลงใหม่โดยการถอนแยกผักชีบ่อที่ขึ้นตามธรรมชาติมาปักดำเพื่อขยาย ผักชีบ่อโตและขยายเร็วเพียง ๑ สัปดาห์ ก็สามารถเก็บผักชีบ่อได้แล้ว บางคนอาจบำรุงด้วยปุ๋ยธรรมชาติ เช่น มูลวัวมูลควาย หากว่าน้ำไม่เอ่อท่วมก็จะมีผักชีบ่อให้เก็บกินหรือขายเกือบตลอดปี

ปัจจุบันผักชีบ่อราคาดีมากขายกำละ ๕ บาทมีการส่งไปขายตามร้านอาหารอีสาน ตลอดจนส่งไปขายตามตลาดในกรุงเทพฯ แถวย่านที่มีคนอีสานอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น คู่งักชี สามล้อ เป็นต้น

ปอ

ปอเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่ปลูกในทาม การปลูกปอนั้นจะแบ่งพื้นที่ปลูกไว้โดยปลูกตามโนนโนนเดือน ๔ (มีนาคม) และตัดหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จในราวเดือน ๙-๑๐ (ประมาณเดือนสิงหาคม-กันยายน) หรือขึ้นอยู่กั้ระดับน้ำในปาทาม ชนิดพันธุ์ปอที่ปลูกได้แก่ ปอแดง ปอแก้ว ปอกะเจา ปอชะบา ปอขาว การรับซื้อไ้บ้านจะนำไปขายตามร้านในตัวเมืองที่รับซื้อ และมีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามารับซื้อปอถึงในหมู่บ้าน

:: องค์ความรู้การพยากรณ์ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ::

ในการทำเกษตรทามไ้บ้านมีความรู้ในการทำนายธรรมชาติโดยการสังเกตธรรมชาติต่างๆ และถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญาให้กับลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่นว่าการทำนายสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละปีนั้นมีการทำนายจากอะไรบ้าง เพื่อให้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ว่าปีนี้ควรจะเตรียมตัวรับกับสภาพดินฟ้าอากาศอย่างไรบ้าง ควรเตรียมการในการทำเกษตรอย่างไรบ้าง เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะต้องรับกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปีนั้น ซึ่งบางปีอาจฝนมากก็จะ

ทำการเกษตรในพื้นที่มากขึ้นหรืออาจจะฝนฟ้าไม่ตกก็จะเตรียมพื้นที่ทำการเกษตร
ไม่มากเพื่อมิให้เกิดการสูญเสียมาก หรือแม้แต่จะปลูกพืชอะไรก็เหมาะสมกับ
สภาพอากาศในปีนั้นๆ รวมทั้งเป็นการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าเพื่อที่จะเผชิญกับ
ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งไต้หวันจะมีการทำนายจากสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

สังเกตจากดวงซี้ควาย ดวงซี้ควายมีซ้อหรือปล้องอยู่ ๑๒ ซ้อ
ไต้หวันเปรียบซ้อลำตัวของดวงเป็นเดือนทั้ง ๑๒ เดือน โดยนับจากช่วงหัว
ของตัวดวงเป็นเดือนอ้ายไล่ลงมาเรื่อยๆ จนครบสิบสองเดือน จะมีการสังเกตว่า
หากลำตัวดำตรงซ้อไหนเดือนนั้นฝนฟ้าจะดี ซ้อไหนมีสีขาวเดือนนั้นฝนฟ้า
ไม่ดี หากดำตั้งแต่หัวจรดหางฝนฟ้าจะดีตลอดปี และถ้าลำตัวดวงมีสีขาว
มากกว่าสีดำปีนั้นฝนฟ้าไม่ดี

ดูจากหญ้าหวาย ใบหวายจะยาวและปลายแหลมเล็กหากใบหวายงอ
ตรงส่วนปลายใบปีนั้นฝนฟ้าจะไม่ดีช่วงปลายปี หากงอตรงกลางใบฝนฟ้า
จะไม่ดีช่วงกลางปี และหากใบงอตรงโคนใบฝนฟ้าจะไม่ดีช่วงต้นปี แต่หากใบ
งอทั้งใบฝนฟ้าปีนั้นทั้งปีจะไม่ดี ปีไหนใบหวายสมบูรณ์ดีปีนั้นฝนฟ้าก็จะดีตาม
ไปด้วย

นอกจากนี้ยังดูจากซ้อมะม่วง หากปีไหนซ้อยาวฝนฟ้าจะดี หากซ้อสั้น
ปีนั้นฝนฟ้าไม่ดี ดูจากดอกพยอมหากดอกตกฝนจะดี หากมาสะเบงหรือผลสะเบง
หรือดอก หากดอกและผลตกปีนั้นจะเกิดพายุฝนรุนแรง

นอกจากจะสังเกตปริมาณน้ำฝนหรือปริมาณน้ำในรอบปีจากพรรณพืช
และแมลงแล้ว ไต้หวันยังสามารถหยั่งรู้ในรอบปีจากพรรณพืชทั้ง ๑๒ ปีอีกด้วยว่า
จะมีน้ำมากอยู่ ๒ ปี คือปีมะโรง (งูใหญ่หรือพญานาค) และปีมะเส็ง (งูเล็ก)
ซึ่งน้ำจะท่วมหลากในป่าทามและมีปริมาณน้ำมากที่สุด ไต้หวันจะทำนาทาม
น้อยมาก ส่วนนาดอนจะเสียหายบางส่วนในที่ราบลุ่ม ส่วนปีมะเมียและปีมะแม
น้ำจะน้อยกว่า ๒ ปีแรก ข้าวนาทามจะเสียหายบางส่วน นาดอนจะได้ผลผลิตดี
นอกจากปีที่กล่าวมาแล้วไต้หวันจะทำนาทามกันมาก

การเรียนรู้อย่างลอบผิดลอบถูกจนเข้าใจและยังรู้สภาพระบบของ
ธรรมชาติหรือวัฏจักรของธรรมชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนดำเนินชีวิต
จนสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวและชุมชน ซึ่งการใช้สิ่งเหล่านี้มาพยากรณ์
หรือทำนายสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละปี ไทบ้านได้มีการสืบทอดเป็นองค์ความรู้
ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกันมาช้านานจวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้

:: เกษตรทามกับวัฒนธรรมประเพณี ::

ในการทำนาทั้งนาทามและนาโคกหรือนาปี ไทบ้านจะมีพิธีกรรมตั้งแต่
ก่อนเริ่มไปจนถึงเก็บเกี่ยวและนำข้าวขึ้นฉาง ในการทำพิธีทุกพิธีจะเลือกเอา
วันพฤหัสบดีซึ่งไทบ้านเชื่อว่าเป็นวันพุธหรือวันครูและเป็นวันที่ดีที่สุด เหมาะกับ
การทำพิธีที่เป็นมงคล ยกเว้นพิธี “เลี้ยงปู่ตา” เท่านั้น

การเลี้ยงปู่ตา

การทำนาของไทบ้านไม่ว่าจะเป็นการทำนาปีหรือนาทาม เมื่อถึงฤดู
ทำนาไทบ้านจะทำพิธีเลี้ยงปู่หรือบางหมู่บ้านเรียกเลี้ยงตาปู่ เลี้ยงบ้าน หรือ
เลี้ยงปู่ตา

พิธีกรรมนี้จะทำในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑ (พฤษภาคม) หรือในวันข้างขึ้น
วันใดวันหนึ่งแล้วแต่เผ่าเจ้าจะเป็นผู้นัดหมาย พิธีกรรมนี้ทำเพื่อบอกกล่าวปู่ตา
ผู้รักษาภูมิบ้านให้ดูแลลูกหลานเมื่อลงไปทำไร่นา

บริเวณที่ตั้งศาลของปู่ตาไทบ้านจะกันป่าใกล้หมู่บ้านที่มีความอุดม
สมบูรณ์ของพรรณไม้มีนานาชนิดไว้ส่วนหนึ่ง ซึ่งไทบ้านมีการอนุรักษ์เป็น
ป่าชุมชนด้วย ป่าแห่งนี้ไทบ้านจะไม่มีการตัดไม้แต่จะเอาไว้เก็บหาของป่า เช่น
ผักป่าที่กินได้ เห็ดต่างๆ เป็นต้น ซึ่งป่าที่คอนปู่ตานี้จะมีให้เก็บกินกันทุกปี ในศาล
ของปู่ตาจะมีรูปปั้นช้าง ม้า ที่ไทบ้านนำมาถวายปู่ตาเนื่องจากมีความเชื่อว่า

เพื่อให้ปู่ตาใช้เป็นพาหนะ และมีตุ๊กตาซึ่งแทนคนที่คอยรับใช้รวมทั้งอาวุธคือดาบ ปืน ที่ทำจากไม้

การเลี้ยงปู่ตาจะทำในตอนเช้า สิ่งของที่นำมาเลี้ยงมีหมาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก เทียน ๑ คู่ ดอกไม้ ๒ คู่ เหล้าไหโกโต (เหล้า ๑ ขวด ไก่ ๑ ตัว) ไทบ้านทุกหลังคาเรือนจะเตรียมไว้เมื่อถึงเวลาทำพิธีที่จะนำมารวมกันที่ศาลของปู่ตาเพื่อทำพิธีเลี้ยงพร้อมกัน

การทำพิธีจะมีเฒ่าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวหรือทำพิธีเลี้ยงปู่ตาโดยกล่าวอัญเชิญผีปู่ตามารับของเช่นไหวโดยมีคำกล่าววว่า “สาธุเค็ด พ่อเฒ่า แม่เฒ่า ถึงฤดูเดือนห้าเดือนหกมาแล้ว เชิญพ่อเชิญแม่มาเลี้ยงมาเกี้ยเค็ด ขอให้บักภักรักษาลูกหลานยามเฮ็ดไฮเฮ็ดนาเค็ด”

ในการเลี้ยงปู่ตาก็จะมีการเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์โดยการตุ๋กวงไก่อที่นำมาเลี้ยง หากคางโกไค้งเข้า ในปีนั้นก็จะมีอุดมสมบูรณ์ รวงข้าวยาว ข้าวหนักจนไค้งสอยงาม หากคางโกไค้งเล็กน้อยข้าวที่ได้ก็จะไม่มากเท่าไร พออยู่พอกินหากคางโกไค้งมีลักษณะตรงปีนั้นข้าวที่ปลูกก็จะได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยหรือได้ข้าวน้อย

ในคืนวันทำพิธีก่อนนอนไทบ้านจะอธิษฐานเสี่ยงทายโดยกล่าววว่า “ปีนี้จะไค้กิน ไค้อยาก ไค้ทานขอให้ผู้ข้าฝั้นเห็นวัวด้วยเค็ด หากไม่ได้กินไค้อยาก ขอให้ฝั้นเห็นช้างม้าเค็ด” หมายความว่า หากข้าวอุดมสมบูรณ์หรือฟ้าฝนดีให้ฝั้นเห็นวัว หากฟ้าฝนไม่ดีหรือฝนตกมากจนน้ำท่วมและได้ข้าวไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยให้ฝั้นเห็นช้างม้า

พิธีแสกนา

ก่อนการทำงานในแต่ละปีจะมีพิธี “แสกนา” ก่อน คือการลงไปโถนาเพื่อเอามือเอววันดี โดยจะทำพิธีบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางแม่ธรณีซึ่งมีคำกล่าวในพิธีวว่า “สาธุเค็ดเจ้าที่เจ้าทางพระแม่ธรณีที่อยู่ใต้อาสนานที่นี้ มีอันนี้เป็นมือส้นวันดี

เป็นมือแฮกมีปูยา มาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก พาหวาน ๔ พา (ข้าวคลุกกับ
น้ำตาลวงไว้ ๔ ทิศ) ขอให้ได้กินได้ทานให้จบให้งามให้รักษาลูกหลานที่มา
เฮ็ดมาทำในสถานที่นี้ให้โล่ง ไล่หนูให้ตลอดปอดภัยเทอญ สารู”

หลังจากนั้นก็จะมีกร “ไถแฮกนา” ระหว่างไถแฮกนาผู้ไถนาจะกล่าว
“วันนี้เป็นวันไถแฮกนา ให้เป็นหมากเท่าถึงปลายให้งามทั้งต้น” เป็นการอธิษฐาน
ให้ต้นข้าวงามอุดมสมบูรณ์ทั้งต้นทั้งรวงในปีนั้น

พิธีปักตาแฮก

เมื่อทำการไถนาเสร็จสิ้นเวลาสว่างเลยมาถึงเดือน ๗ (มิถุนายน) ถึง
เวลาที่ไถบ้านทำการปักตาข้าว ก่อนการปักตาจะมีพิธี “ปักตาแฮก” หรือทำการ
ปลุก “ข้าวตาแฮก” โดยใช้ต้นข้าว ๗ ต้นปักตาตรงที่ข้าวเคยขึ้นงาม บางคน
ปักตามแยกคันนาบางคนปักใต้ต้นไม้แล้วแต่เจ้าไหนเคยปักตาตรงไหนก็จะปักตา
ตรงนั้นทุกปี

ของที่ใช้ในพิธีมีข้าว กล้วย บุหรี่ มาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก พาหวาน
๔ พา ดอกไม้ ๕ คู่ บางคนใช้ ๑ คู่ แล้วแต่บรรพบุรุษของตนทำมาแต่ก่อน
รุ่นต่อๆ มาก็จะปฏิบัติตาม เพื่อบอกกล่าวแม่ธรณี เจ้าที่เจ้าทางโดยกล่าวว่า
“ถึงฤดูทำนาแล้วขอให้เจ้าที่เจ้าทางแม่ธรณีที่ดูแลรักษาต้นข้าว ถึงวันดีแล้ว
ข้าพเจ้ามาเลี้ยงหมาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก พาหวาน ๔ พา ขอให้ข้าพเจ้า
มีความสุขในครอบครัวเรือน รักสมรักชาวิ้วควายให้ตลอดปอดภัยอย่าให้มา
กินข้าวของข้าพเจ้าทั้งหลายและครอบครัวเรือนก็ขอให้อยู่เย็นเป็นสุขทุกคน
เทอญ”

พิธีแฮกเกี่ยวและ ตกลาน

ข้าวที่ปลูกจะใช้เวลาเติบโตจนกระทั่งออกรวงประมาณ ๓ เดือน ช่วงที่
ข้าวเริ่มแก่ไถบ้านจะนำมาเผาหรือคั่วทำเป็นข้าวเฒ่า ครั้งหนึ่งใช้เลี้ยงพระเพื่อ

เป็นสิริมงคล อีกครั้งหนึ่งเอาไปเลี้ยงที่นาเพื่อเป็นการเลี้ยงหรือกำบนตอน แสกนา เมื่อเลี้ยงเสร็จก็จะนำข้าวเม่านั้นมากินกัน

พอถึงเดือน ๑๐ (กันยายน) เป็นช่วงเริ่มต้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวของ ไทบ้าน ไทบ้านจะมีพิธีกรรมอีกหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่การ “แสกเกี่ยว” เป็น พิธีก่อนการลงมือเกี่ยวข้าวโดยลงไปเกี่ยวตรงที่ทำพิธีปักตาแสก เกี่ยวให้ได้สาม กำมือก่อนเกี่ยวจริง เมื่อเกี่ยวข้าวได้ไ้บ้านก็จะทำการมัดข้าวเป็นมัดๆ เพื่อที่จะเอาไว้ในตระกร้าขวัญข้าวเอากลับไปเก็บในฉางข้าวที่บ้าน

หลังจากนั้นถึงมือ “ตกลาน” เป็นการทำลานตีข้าวก่อนทำที่จะมีการ บอกกล่าวโดยจะทำในวันพฤหัสบดี ของโนพิธีมี หมาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก พาวหวาน ๔ พา ดอกไม้ ๑ คู่ บางเจ้าใช้ ๕ คู่ แล้วแต่บรรพบุรุษของตนเคย ปฏิบัติมาก่อนลูกหลานก็จะปฏิบัติตาม เมื่อทำพิธีบอกกล่าวเสร็จแล้วก็จะ ลงมือทำลานตีข้าว

การทำลานตีข้าวนั้นจะทำการถางกอข้าวและหญ้าออกก่อนให้หมด แล้วเอาซี่ควายผสมน้ำทาลานตีข้าวปล่อยยให้แห้ง เมื่อลานข้าวแห้งแล้วต้องรอ ให้ถึงวันพฤหัสบดีจึงเอาข้าว “โสมลาน” หมายถึง การเก็บรวบรวมข้าวที่เกี่ยวข้อง แล้วมัดไว้เป็นกำหรือเป็นมัดๆ ชนนนำมากองรวมกันที่ลานเพื่อตีข้าว การตีข้าวก็จะมีกรลงแขกกันเป็นการเอามือเอววันกันเพื่อให้การตีข้าวของ แต่ละเจ้าเสร็จเร็วขึ้น

พิธีปลงลานปงข้าว

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะมีพิธี “ปลงลาน ปงข้าว” หรือเรียกอีก อย่างไม่หนึ่งว่าพิธี “เลี้ยงนา” เป็นการทำพิธีแบ่งข้าวให้เจ้าที่เพื่อเป็นการคารวะ และระลึกถึงบุญคุณที่ช่วยปกป้องรักษาต้นข้าวให้เจริญงอกงามจนเก็บเกี่ยว ผลผลิต ซึ่งจะทำกันทุกปีหลังจากตีข้าวเสร็จ

พิธีปลงงานปลงข้าว คือ การเอาข้าวใส่กระตุงใบตองโดยถือว่า ๑ กระตุงเท่ากับ ๑ เกวียน ไม่แบ่งข้าวเจ้าข้าวเหนียว แต่แบ่งเป็นข้าวหนักข้าวเบา หมายถึง ปีไหนได้ข้าวมากข้าวน้อยแค่ไหน ปีไหนได้มากก็จะแบ่งให้เจ้าที่มากตามผลผลิตที่ได้ เช่น หากได้ข้าวมากก็จะแบ่งให้เจ้าที่ ๗-๘ กระตุงเท่ากับ ๗-๘ เกวียน และหากได้ข้าวน้อยก็จะแบ่งให้ ๒-๓ กระตุงหรือเท่ากับ ๒-๓ เกวียน เป็นต้น ไทบ้านเชื่อว่าหากไม่แบ่งข้าวให้เจ้าที่ จะทำให้ไม่อยู่ดีมีแยงหรือไม่อยู่ดีมีสุข

หลังจากพิธีปลงงานปลงข้าวไทบ้านจะทำการถวายข้าวโดยเอาข้าวใส่กระตุงใบตองหรือที่ไบ้านเรียกว่า “จอก” จำนวน ๔ จอก เปรียบเทียบให้เป็นข้าว ๔ เกวียน หมาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก พาหวาน ๔ พา เอาไปเลี้ยงที่ได้ต้นไม้ถวายและบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าฐานอีกครั้งคล้ายเป็นการบนบานไว้ล่วงหน้าว่าปีหน้ากลับมาทำนาอีกก็ขอให้ได้ข้าวมากเช่นปีนี้อีกหรือมากกว่านี้อีก โดยกล่าวว่า “เคื้อ ข้าพเจ้านำข้าว ๔ เกวียนมาถวายเจ้าที่ปีนี้ได้หลายปีหน้าก็ขอให้ได้หลายๆ อีก ลูกหลานบักคำแล้วให้บักปรึกษาเคื้อ อย่าให้เจ็บไข้ได้ป่วยข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ดีเคื้อ” หลังจากนั้นก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป

:: พิธีสู่ขวัญข้าวและเชิญแม่โพสพขึ้นเล้าหรือยุ้งสาน ::

หลังจากทำพิธีปลงงานปลงข้าวเสร็จไบ้านก็จะทำพิธี “สู่ขวัญข้าว” ของในพิธีมีข้าว ๔ จอก หรือ ๔ เกวียน หมาก ๔ คำ ยาสูบ ๔ กอก พาหวาน ๔ พา และเอายอดไล่ต้นไล่ในขวัญข้าวโดยมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งขวัญกับนาและเจ้าของนามาแต่โบราณแล้วกล่าวว่า “กินน้อยกะให้อ้อมกินหลายกะให้อ้อม ปีให้ข้าวเหม็ด” หมายความว่า กินน้อยก็ขอให้อ้อม กินมากก็ขอให้อ้อม แต่อย่าให้ข้าวเหม็ด

จากนั้นนำขวัญข้าวไปที่ “ลานตาแฮก” หรือบริเวณที่ปักตาแฮกก่อน
ลงมือปลูกข้าวในนาทั้งแปลง แล้วทำพิธีสู่ขวัญข้าวโดยหมอเรียกขวัญ ซึ่งมี
บทเรียกขวัญดังนี้

“เจ้าแม่โพสพโพชาลี ขอเจ้าทั้งหลายให้มาสู่เส้าสู่ฉาง กินบิให้เหม็ด
จกบิให้ถง มีหัวเผือกและหัวมัน มีผ้าผอนท่อนสไบ ผัดรูปและโฉมศรี มีหัวเผือก
และหัวมัน สรรพสรรพทุกสิ่งอย่าง สุนันตฤพณโต เย เทวา ให้เจ้ามาสู่เส้าสู่ฉาง
มีอันเป็นมือสรรพวันดี โตกไม้นี้เป็นโตกไม้จันทร์ ชันไบนี้เป็นชันไบแก้ว ตกแต่ง
แล้วจึงได้ยกยอมา มีทั้งหมอกอำพาหอมขอมเข้า มีทั้งเหล้ากองแก้วใส่พาขวัญ
วันนี้เป็นวันดีพิเศษ จบไม้เภศแม่โพสพแม่ชาลี ให้เจ้ามาเสวยหัวเผือกและหัวมัน
เจ้าค่าน้ำอย่าลืไหลไปมา ผูกหมุ่นกแซกเต้าคาบเจ้าเล่นไปมา บางพ่องนกแซกเต้า
คาบรวงข้าวไปกิน บางโต้กินอิมแล้วบินแสตแซวบินหนี บางโต้กวนยาดกันกิน
ฮวงข้าวชาตคกใส่เต็มโก้น พระหุราเดินทางเข้าป่าไพรหน่าไปบนต้นขามบ้อม
เดือนหกฝนตกไหลใส่ที่โกนธาตุมีเกลบและข้าวเจือจางกับน้ำ นายพราน
จึงเดินเข้าป่าไพรหน่าสังกและนกแซกเต้า นายพรานจึงได้เดินเข้าไปข้าวกับ
เกลบบนไหลใส่ชื้อธาตุ นายพรานจึงได้ปิดเอาปืนนั่งจึงได้ว่าเป็นจอกหยิบสระวาก
สระวาก นายพรานจึงได้ตักใส่ปากกินบึ้มๆ ลิ้มก้มกขมแซบสร้อยหวานดี
นายพรานจึงได้ตักใส่จอกและกระบอกแสงปิ่น นายพรานจึงเอาไปถวายองค์
พระบาทพระแก่นไ้ให้จึงได้ว่า สุราและเมรัยพ่ายไปออกนอกบ้านให้เจ้าไปเลี้ยง
ผีปู่ตา ตายาย พ่อแม่ กินแล้วเมาฮ้อยโห้โทะสะการ พระพุทธเจ้าห้ามว่า
มันผิดพระวินัย พระอภิธรรม พระสังข์ชิตีนิ บอกว่า เหล้าโต้นี้เป็นของบ่ดี
กินแล้วไปฆ่าฟันรันแทงผิดฮิตประเพณีฮิตสิบสองคองพระเจ้ากล่าวต่อข้าเทอญ
มาต่อขวัญมา” เป็นอันเสร็จพิธีสู่ขวัญข้าวจากนั้นไ้บ้านก็จะช่วยกันขนข้าว
ไปเก็บในเส้าหรือยุ้งสถานที่บ้าน

ก่อนเอาข้าวขึ้นไปเก็บในเส้าหรือยุ้งสถาน จะทำพิธีเซียมแม่โพสพขึ้นเส้า
เครื่องประกอบพิธีประกอบด้วยใบคูณ ใบยอ ใส่ไว้ในตระกร้าขวัญข้าวด้วย

แล้วกล่าวว่า “โบคุณขอให้คำให้คุณ (ให้คำจุน) โบยอกก็ให้ยกให้ยอ ให้อยู่เย็น เป็นสุข ให้กินข้าวบิให้หมดจกบิให้ลง” เมื่อเอาข้าวขึ้นยุ้งสานเสร็จ ฤดูกาลทำนา ของไต่บ้านก็เป็นอันเสร็จสิ้นลง

:: ความเชื่อเกี่ยวกับการสานเล้าหรือยุ้งสาน ::

ไต่บ้านมีความเชื่อในการสานยุ้งสานหรือเล้าข้าวว่าจะช่วยให้ข้าวเต็ม ยุ้งฉางไม่อดไม่อยากกินข้าวเท่าไรก็ไม่หมดยุ้งฉาง โดยในช่วงที่กำลังตัด ไม้ไผ่ออกจากต้นไต่บ้านจะกล่าวว่า “ของเต็มพวยปาก กินเยอะกะให้อ้อม” แล้ว ตัดไม้จันเสร็จและเพียงพอสำหรับสานเล้าหรือยุ้งสาน

เมื่อตัดไม้ไผ่มาแล้วไต่บ้านก็จะนำมาผ่าให้ได้ขนาดเล้าหรือยุ้งสาน ตามต้องการ ระหว่างการผ่าไม้ก็จะมีคำกล่าวอีกว่า “หนึ่งสามสิบปีทุ่งนามี สองเฮ็ดสิบปีบ่เต็มเล้า สามเฮ็ดเก้าปีบ่เต็ม สี่กินเม็ดเสียบฮอดข้าวใหม่ ห้าพี่น้องให้แล่นมาหา หกของเต็มพวยปาก” แล้วตีบนิ้วมือหรือเดินขีดฝ่าเท้า ดิดักันมาเรื่อยๆ จนได้ไม้ตามที่ต้องการจึงตัดและผ่าให้ได้ตามแบบของเล้าหรือ ยุ้งสาน เมื่อผ่าไม้เสร็จก็จะลงมือสานเล้าหรือยุ้งสานใส่ข้าว

:: เกษตรทามช่วงปิดเขื่อนและหลังเปิดเขื่อน ::

การปิดเขื่อนในปี พ.ศ.๒๕๓๖ ทำให้ไต่บ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถ ทำเกษตรทามได้ เนื่องจากพื้นที่ป่าทามถูกน้ำท่วม พันธุ์ข้าวจึงเริ่มสูญหายไป เกือบหมด มีเพียงบางชนิดเท่านั้นที่ยังคงเหลือเนื่องจากไต่บ้านบางคนยังมี การปลูกในนาโคกเพื่อรักษาพันธุ์ข้าวไว้

พื้นที่ที่ยังพอทำนาทามได้บ้างคือทางฝั่งอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ นักวิจัยไต้หวันให้เหตุผลว่า “เนื่องจากน้ำท่วมไม่สูงโดยใช้พันธุ์ข้าวเหลือง-บุญมาชนิดเดียว เพราะทนต่อความเค็มของน้ำและระยะเวลาในการปลูกสั้น แต่ผลผลิตได้ ๑ ใน ๓ หากเทียบกับก่อนสร้างเขื่อน อีกทั้งต้องใช้ต้นทุนมากขึ้น บางครั้งเก็บเกี่ยวไม่ทันน้ำที่ท่วมข้าวเสียหายหมดทำให้ไม่ได้ผลผลิต แต่ไต้หวันต้องการรักษามูลมรดกของพ่อแม่ไว้จึงต้องปลูกเพื่อรักษาพันธุ์ข้าวเอาไว้”

คนที่พอมีนาคโคกหรือนาปีที่ทำแต่โคกเพียงอย่างเดียว บางปีน้ำท่วม ต้องซื้อข้าวกินส่วนผู้ที่ไม่มีนาโคกต้องรับจ้างเอาเงินมาซื้อข้าวกิน บางคนก็เช่าที่คนอื่นทำส่งผลให้มีภาระหนี้สินมากขึ้น

พ่อบุญมา ลำโขน นักวิจัยไต้หวันเล่าให้ฟังว่า “หลังการสร้างเขื่อน ทุกคนต้องประสบกับความยากลำบากเพราะทำนาหรือทำเกษตรทามและหาปลาไม่ได้ หลายคนออกไปเป็นแรงงานราคาถูกในกรุงเทพฯ เช่น กรรมกรก่อสร้าง ช่างมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และเป็นแม่บ้าน หลายคนไปรับจ้างกรีดยางในจังหวัดต่างๆ ทางภาคใต้ บางคนต้องพากันออกไปหางานทำทั้งครอบครัว ขณะที่การเลี้ยงวัว-ควายก็ลำบากเพราะไม่มีที่เลี้ยง ช่วงแรกๆ ได้มีการเหมาถนออกไปเก็บเกี่ยวหญ้าจากที่อื่นมาให้วัว-ควายกิน แต่ก็ทำได้ไม่นานเนื่องจากไม่มีเงินในการจ้างเหมาถนและหญ้าหายากมากขึ้น ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงวัว-ควายได้อีกต่อไป ต้องขายวัว-ควายเอาเงินมาใช้จ่ายจุนเจือครอบครัว”

หลังจากเปิดเขื่อนในปี พ.ศ.๒๕๔๓ ไต้หวันได้เริ่มลงปลูกข้าวทามกัน และจำนวนคนปลูกก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในเขตอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ไต้หวันได้ลงไปฟื้นฟูแปลงนาในป่าทามและเหมืองส่งน้ำ อย่างไรก็ตามพันธุ์ข้าวที่ปลูกก็ไม่หลากหลายเหมือนก่อนสร้างเขื่อนเนื่องจากไม่มีพันธุ์ข้าวที่เคยปลูกกันพันธุ์ที่ปลูกคือ กข.๑๕ ซึ่งเป็นข้าวเจ้า ส่วนข้าวเหนียวจะปลูกข้าวพันธุ์บึงแคว หรือเหลืองบุญมา

ส่วนเขตอำเภอราชสีสไล จังหวัดศรีสะเกษ ไทบ้านบางสวนลงไปทำไร่
ข้าวทามกันบ้างแล้วแต่เนื้อที่ในการปลูกข้าวมีไม่มากโดยปลูกคนละ ๑-๒ ไร่
ไทบ้านให้เหตุผลว่า “ไม่กล้าปลูกมากเนื่องจากเกรงว่าจะมีการปิดเขื่อนอีก
หากน้ำท่วมช่วงพีชผลกำลังให้ผลผลิตก็จะเกิดความเสียหายกันมาก ในเขตนี้
พันธุ์ข้าวที่เข้ปลูกมีพันธุ์ดอกดิว พันธุ์ปักหมวยและพันธุ์อู่เตี้ยหรือ กข.๑๑ ซึ่ง
เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว มีการปลูกข้าวโพด แดง ถั่วฝักยาว บวบ แขนงโนไร่ข้าว
ไว้กินอีกด้วย ผลผลิตที่ได้ในแต่ละปีจะเก็บไว้กินเท่านั้นเนื่องจากปลูกไม่มาก
และผลผลิตยังต่ำจึงไม่พอที่จะแบ่งขาย”

ในเขตอำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ช่วงปิดเขื่อนน้ำได้ท่วมป่าทาม
จนไม่สามารถลงไปทำการเกษตรได้ ส่วนใหญ่อาศัยข้าวจากนาโคกเพื่อเลี้ยง
ครอบครัวแต่ไม่เพียงพอ เพราะนาโคกให้ผลผลิตน้อยกว่านาทามหลายเท่า
พ่อแขก ถนนอมพล นักวิจัยไทบ้านกล่าวว่า “เรามีนาทามเพียงไม่กี่ไร่ก็สามารถ
มีข้าวกินได้ทั้งปี”

หลังจากมีการเปิดเขื่อนไทบ้านลงทำนาทามบ้างแล้ว โดยส่วนหนึ่ง
เป็นน่าน้ำฝน ในช่วงฤดูฝนนาทามจะอาศัยน้ำฝนในการไถและดำ หากฝนทิ้งช่วง
ก็ใช้น้ำจากกุดแทนโดยการใช้เครื่องสูบน้ำเข้านา อีกส่วนหนึ่งเป็นนาหนอง
ซึ่งอยู่ในป่าทามโดยอาศัยน้ำขังในหนองในการเลี้ยงต้นข้าว การทำนาหนอง
จะปลูกข้าวบริเวณหนองที่มีน้ำตื้น ส่วนพันธุ์พืชอื่นที่ไทบ้านในบริเวณนี้ปลูก
หลังการเปิดเขื่อนคือ หม่อนเพื่อนำไปเลี้ยงไหมเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว
นอกจากนั้นยังมีการปลูก พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว แดง ฯลฯ โดยปลูกไว้ใกล้ๆ
กับเตียงนาหรือกระท่อมปลายนา แต่การปลูกพืชเหล่านี้ยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่
ปลูกไว้เพื่อกินในครอบครัวและแบ่งปันญาติมิตร หากผลผลิตเหลือกินก็จะนำไป
ขายตลาดในหมู่บ้าน

หลังจากเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนราชสีสไล แม้ว่าพื้นที่ทางการเกษตร
กลับมาใช้ประโยชน์ได้เหมือนเดิมแต่ไทบ้านส่วนใหญ่ยังไม่กลับไปใช้ประโยชน์

จากที่ติดังกล่าวเนื่องจากไม่มั่นใจในการเปิดเขื่อนราชীไศลว่าจะนานเพียงใด
ไม่มีใครรับประกันได้ เกรงว่าหากปลูกพืชไปแล้วและมีการปิดเขื่อนอาจไม่ได้
เก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนหนึ่งเกรงว่าหากเข้าไปใช้ประโยชน์จากที่ติดังกล่าว
อาจมีความผิดและถูกดำเนินคดีได้เพราะที่ดินส่วนใหญ่ถูกทางราชการเวนคืน
ไปแล้ว

นอกจากปัญหาความไม่มั่นใจว่าจะมีการปิดประตูระบายน้ำเขื่อน
ราชীไศลหรือไม่ซึ่งทำให้ชาวบ้านไม่สามารถทำเกษตรตามได้เต็มที่แล้ว ปัญหา
การระบาดของต้นไมยราบยักษ์ที่เป็นพืชต่างถิ่นที่มาพร้อมกับการสร้างเขื่อน
ก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญ เนื่องจากต้นไมยราบยักษ์เป็นพืชที่กำจัดได้ยาก
และมีหนามมากโดยเฉพาะบริเวณที่เคยเป็นอ่างเก็บน้ำหน้าเขื่อนราชীไศล
หากผิวสัมผัสกับขนของฝักหรือผลจะมีอาการคัน